

Istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama

UDRUŽENJE ŽENA ROMKINJA "BOLJA BUDUĆNOST" GRADA TUZLA

www.bolja-buducnost.org | Tel/fax: 035 298 001 | info@bolja-buducnost.org

Istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama

Pilot istraživanje u romskim zajednicama o postojanju i stavovima o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama.

Udruženje žena Romkinja “Bolja budućnost” Grada Tuzla

IMPRESSUM:

Autorica:

Larisa Kovačević

Prelom i dizajn:

“OFF-SET” Tuzla

Izdavač:

Udruženje žena Romkinja “Bolja budućnost” Grada Tuzla

Za izdavača:

Indira Bajramović

Tiraž:

Štamparija:

“OFF-SET” Tuzla

Ovo istraživanje objavljeno je u okviru projekta “Istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama” od strane Udruženja žena Romkinja „Bolja budućnost” Grada Tuzla. Projekat finansirala Fondacija za osnaživanje žena Bosne i Hercegovine.

Foundation for Women's Empowerment
Fondacija za osnaživanje žena
Bosnia and Herzegovina /Bosna i Hercegovina

Disclaimer: Ovaj izvještaj je objavljen uz podršku Fondacije za osnaživanje žena Bosne i Hercegovine. Autori ove publikacije su odgovorni za njen sadržaj i stavovi koji su u njoj izneseni ne odražavaju stavove Fondacije za osnaživanje žena Bosne i Hercegovine.

Istraživanje o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama

UDRUŽENJE ŽENA ROMKINJA "BOLJA BUDUĆNOST" GRADA TUZLA

www.bolja-buducnost.org | Tel/fax:035 298 001 | info@bolja-buducnost.org

Uvod

Romi/kinje su najbrojnija nacionalna manjina u Bosni i Hercegovini, a prema dostupnim podacima dobijenim u okviru procesa evidentiranja romskih potreba i drugim istraživanjima, Romi su i najugroženija nacionalna manjina po svim društvenim parametrima koji se uzimaju u obzir prilikom procjenjivanja socijalnog statusa neke zajednice ili društvene grupe. Od svih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini nijedna se ne nalazi u socijalnom položaju koji je po svojoj težini i problematičnosti imala sličan položaj kao romska manjina, čiji predstavnici/e žive skoro na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, tačnije na prostoru 71 opštine/grada.

Romi/kinje su najveća etnička manjina u Bosni i Hercegovini, a njihov broj se procjenjuje na 50.000 do 80.000. Većina živi u dosta težim životnim uslovima u odnosu na ostale građane/ke, bez obrazovanja, osnovnog primanja i zdravstvenog osiguranja.

Posvećenost i misija Udruženja žena Romkinja “Bolja budućnost” Grada Tuzla, u svim projektima koje realizujemo jeste borba protiv siromaštva i stvaranje uslova da svako živi u dostojanstvu i sigurnosti. Ova naša misija kao i naša programska strategija jačanja rodne ravnopravnosti i socio-ekonomske uključenosti žena sa posebnim akcentom na Romkinje, bila je vodilja i kada smo započeli sa ovim istraživanjem koje je ujedno i pilot istraživanje u romskim zajednicama o postojanju i stavovima o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama.

Mnoštvo tradicionalnih i patrijarhalnih društva i društvenih grupa posebno u zemlji u razvoju kao što je BiH i dalje ostvaruje većitu težnju da žena ostane zarobljena u privatnoj sferi, vezana za kuću i decu, da “služi” mužu i porodici, da se žrtvuje, da bude neprimjetna, daleko od javne sfere društva i slobodnog građanskog života. To je izvor stalnog sukoba između muškarca i žene, koji se iz dana u dan stalno širi. Te se kroz historiju BiH kako u gradskim tako i ruralnim područjima evidentira sklapanje brakova prije punoljetnosti posebno nevjesta koje su vrlo često imale i po 14-15 godina.

Kada govorimo o pojavnim oblicima maloljetničkih brakova u romskim zajednicama ne može se sa sigurnošću utvrditi koliko je takvih slučajeva. Stav većine javnosti koristeći isključivo podatke dobijene iz medija ali i na osnovu ličnih mišljenja pojedinaca/ki se smatra da je dječiji brak isključivo tradicija Roma/kinja je osnovni razlog zbog kojeg smo radili ovo istraživanje.

Međutim u BiH ne postoji jasno istraživanje niti se raspolaže podacima koji bi potvrdili ovu činjenicu i koji bi ukazali na to koliko su dječiji brakovi postojani generalno kod svih naroda koji žive u BiH a samim tim i u romskoj populaciji. Stalnim medijskim natpisima i objavama internet portala kao senzacija odjekuju vijesti o maloljetničkim brakovima u romskim zajednicama, prodajama mlade za velike iznose novca, trgovine ljudima bez njihovog potkrepljenja stvarnim činjenicama i podacima sa terena.

Problem maloljetničkih brakova u BiH

Problem bračnih i vanbračnih zajednica sa maloljetnim licima je problem koji je danas prisutan a da i ne znamo stvarni broj djece u tim zajednicama, niti koja je donja dobna granica djece koja žive u takvim zajednicama. Problem maloljetničkih brakova može se posmatrati iz više uglova, zakonodavnog, ekonomskog, socijalnog, ali bez obzira o kojoj vrsti problema se govori jedno je sigurno-ove zajednice ostavljaju posljedice na djecu i njihov psihofizički razvoj. Uticaj tradicije, nizak nivo obrazovanja, neinformisanost ili bilo koji drugi faktor koji doprinosi zaključivanju braka kod djece ili njihov život u vanbračnoj zajednici ne može biti opravdanje ni odgovor na postupanje odraslih i njihov odnos prema ovom problemu.

Ta djeca stupanjem u brak suočavaju se sa onim životnim teškoćama koje nisu u stanju nositi, njihov život se naglo mijenja i od njih se očekuje da preuzmu odgovornost za svoje odluke. Na žalost, danas imamo situacije da roditelj, ne samo da dopusti takvu zajednicu već dijete na to i navodi.

Dobrobit djeteta od 14 ili 15 godina ne može biti brak bez obzira što neki to pokušavaju pravdati činjenicom da je njoj tamo dobro i da se dobro udala, ili činjenicom da je majka to prihvatila i o tome obavijestila školu i da škola nema obavezu ništa dalje preduzimati. Stručnjaci upozoravaju da ovakve zajednice mogu imati nesagledive posljedice ne samo za djecu koja stupaju u brak već i za društvo u cjelini.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (<http://www.bhas.ba>) u kontinuitetu objavljuje publikaciju "Žene i muškarci u BiH", koja obuhvata podatke iz različitih statističkih i drugih oblasti razvrstane po spolu. Podaci daju kratak prikaz položaja žena i muškaraca u bosanskohercegovačkom društvu. Između ostalog u ovim publikacijama se generalno navode podaci o sklopljenim brakovima prema spolu i starosnim grupama u kojima se jasno vidi pomjeranje granica godina nevjeste prilikom sklapanja braka tako u 2007 godini prosječne godine starosti mlade su iznosile 19-20 godina dok prema posljednoj publikaciji iz 2015 godine ova dobna granica je pomjerena na 25-26 godina starosti.

1. http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB_zene_i_muskarci_bh_2015_eng.pdf

Zakonska regulativa

Prema porodičnim zakonima Federacije BiH², Republike Srpske³ (RS) i Brčko Distrikta⁴, maloljetnim osobama nije dozvoljeno sklapanje braka, osim kada se radi o osobi sa navršениh 16 godina života, a za koju se utvrdi da je fizički i psihički sposobna da vrši prava i dužnosti koje nastaju u bračnoj zajednici. Krivičnim zakonom FBiH⁵ i Brčko Distrikta⁶ predviđena je zatvorska kazna u trajanju od tri mjeseca do tri godine za punoljetne osobe koje žive u vanbračnoj zajednici s osobom mlađom od 16 godina, kao i za roditelja, odnosno staratelja koji maloljetnoj osobi to omogući ili je na to navede. Također, spomenutim zakonom na području FBiH i Brčko Distrikta za navođenje maloljetnika na brak iz koristoljublja predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Krivični zakon RS⁷ za punoljetnu osobu koje živi u vanbračnoj zajednici s osobom mlađom od 16 godina i roditelja, odnosno staratelja koji je to omogućio, predviđena je novčana ili kazna zatvora do dvije godine, a ako roditelj ili staratelj omogućio brak maloljetnika iz koristoljublja, za to je i predviđena kazna do tri godine zatvora.

Sud u vanparničnom postupku, u izuzetnim slučajevima, može dozvoliti sklapanje braka osobi koja je navršila 16 godina života, ukoliko utvrdi da za to postoje opravdani razlozi i da je maloljetna osoba, koja je podnijela prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka, fizički i duševno sposobna za vršenje prava i dužnosti koja proizilaze iz braka, te da je brak u interesu maloljetne osobe koja je podnijela prijedlog.

Prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka općinskom sudu, na čijem području ima prebivalište, odnosno boravište, može podnijeti maloljetna osoba koja namjerava sklopiti brak, nakon čega sud treba saslušati maloljetnog podnosioca prijedloga, njegove roditelje ili staratelje i osobu sa kojom maloljetnik/ca namjerava sklopiti brak. Sud je također dužan pribaviti mišljenje organa starateljstva i zdravstvenih ustanova kako bi se utvrdile činjenice koje su bitne za donošenje odluke.

U slučaju ako se utvrdi da je maloljetna osoba, koja je podnijela prijedlog za zaključenje braka, psihički i fizički zrela za razumijevanje i obavljanje bračnih dužnosti, sud donosi rješenje kojim se odobrava zaključenje braka. Ukoliko sud donese rješenje prema kojem se odbija prijedlog za davanje dozvole za zaključenje braka, pravo na žalbu ima samo maloljetna osoba koja je podnijela prijedlog.

2. <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25bos.pdf>

3. https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_RS.pdf

4. https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_brcko_distrikta.pdf

5. http://www.oss.ba/dokumenti/Krivicni_zakon_FBIH.pdf

6. http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=10759

7. https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Krivicni_zakon_Republike_Srpske.pdf

Metodologija istraživanja

Pilot istraživanje o postojanju i stavovima o maloljetničkim brakovima provedeno je Tuzli, Kaknju, Visokom, Prnjavoru i Bijeljini na uzorku od 95 Romkinja koristeći metodu upitnika.

Upitnik je primijenjen sa ciljem da pruži uvid o postojanju maloljetničkih brakova i stavovima o istim u romskim zajednicama na navedenim lokacijama. Upitnik je trebao dati uvid u:

- a) demografsku sliku romske populacije koja živi na prostoru provođenja istraživanja
- b) informacije koliko Romi/kinje stupaju u maloljetničke brakove
- c) stavovi Romkinja o maloljetničkim brakovima
- d) iskustva anketiranih kod slučajeva maloljetničkih brakova.

Prije početka istraživanja odbrano je 5 terenskih radnica koji žive u gradovima/općinama Tuzla, Kakanj, Visoko, Bijeljina i Prnjavor i koje su ranije bile angažirane kao terenske radnice i imaju iskustva u provođenju istraživanja. Prije početka terenskog rada održan je zajednički sastanak svih ključnih aktera kako bi se zajedno definisali specifični ciljevi koji se žele postići ovim istraživanjem te je izvršena distribucija upitnika.

Rezultati

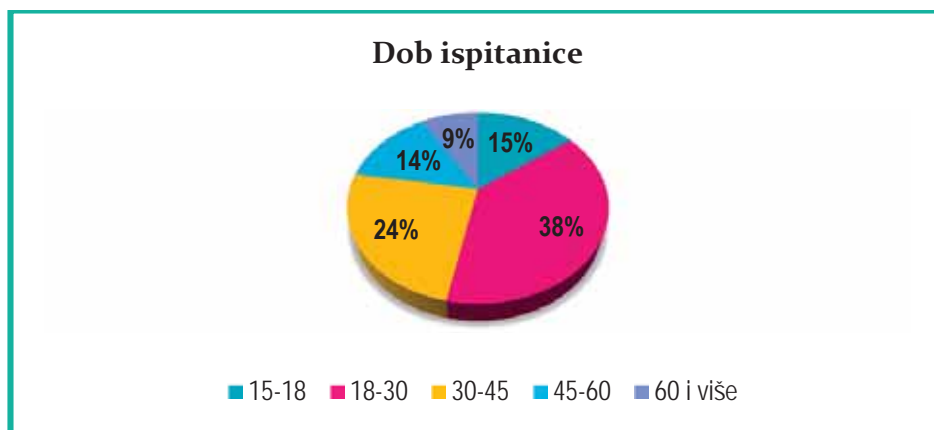
U ovom poglavlju ćemo prezentirati ključne nalaze terenskog istraživanja provedeno u pet gradova/općina i to; Tuzla, Kakanj, Visoko, Prnjavor i Bijeljina.

U navedenim općinama/gradovima istraživanje je rađeno u sljedećim romskim zajednicama Varda (Kakanj), Malo Čajno, Gračanica, Križ, Ljetovnik (Visoko), Konjuhovci, Babanovci, Karač, Doline (Prnjavor), Tombak, Divlji zapad, Bogdanović plac, 27 mart (Bijeljina), Kiseljak (Tuzla).

Obzirom da je upitnik za prikupljanje podataka sa terena sačinjen od četiri dijela, i sami rezultati će biti prezentirani u četiri dijela. Ti dijelovi su: “sociodemografski podaci”, “informacije koliko Romi/kinje stupaju u maloljetničke brakove”, “stavovi romske zajednice o maloljetničkim brakovima” I “iskustva anketiranih kod slučajeva maloljetničkih brakova”.

Sociodemografski podaci

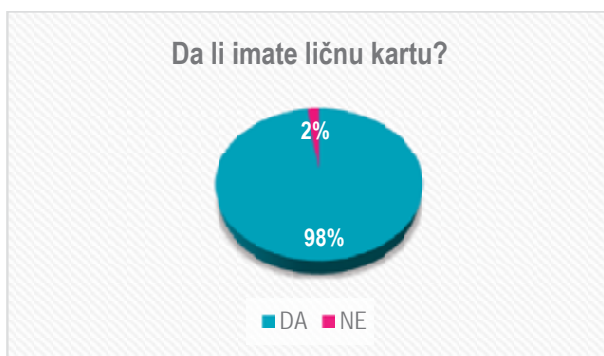
Istraživanje je urađeno na uzorku od 95 ispitanica starosne strukture koja je podjeljena u pet kategorija 15-18 godina, 18-30 godina, 30-45 godina, 45-60 godina i 60+ godina. Učesnici/e istraživanja su isključivo žene. Najvećim djelom su obuhvaćene ispitanice od 18-30 godina (38%) te od 30-45 godina starosti (24%).

Više od polovine ispitanica nastanjuje prigradsko područje i isključivo živi u striktno romskim zajednicama (55%), dok 22% ipitanica živi u mješanim zajednicama odnosno zajednicama u kojima žive i pripadnici/e ostalih naroda. Svega 8% ipitanica živi u gradu ili centru opštine, 15% ispitanica živi isključivo u seoskim područjima. Prema specijalnom izvještaju o položaju Roma/kinja u BiH⁸ se navodi da prosječna romska poprdica broji 5 članova što se slobodno može uzeti kao pokazatelj i u ovom izvještaju.

Nadalje u toku istraživanja postavljeno pitanje o posjedovanju ličnih dokumenata i dobili smo jako pozitivne rezultate. Zahvaljujući angažmanu Udruženja žena Romkinja „Bolja budućnost“ Grada Tuzla ali i institucija drugih organizacija kao što su Vaša prava BiH, UNHCR te romskih udruženja vidljiv je veliki napredak u posjedovanju ličnih dokumenata romske populacije.

Važnost podataka dobijenih ovim istraživanjem je u tome da pokazuje da romska populacija u općinama i gradovima gdje je provedeno ovo istraživanje skoro 100% posjeduju lične dokumente. Razlozi zašto su neke usluge i prava i dalje uskraćena ovoj populaciji bi dodatno trebalo ispitati.

8. <http://www.osce.org/bs/bih/110497?download=true>

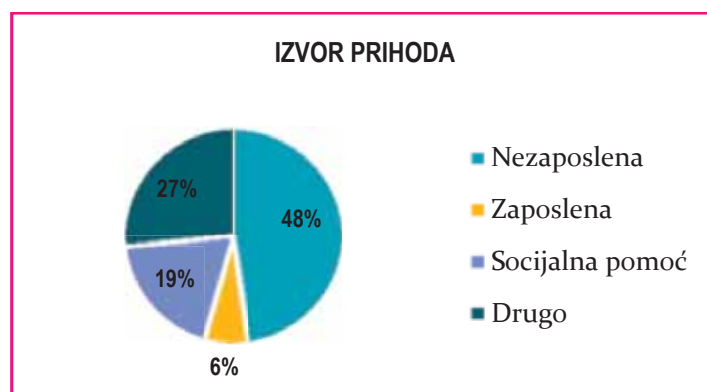
Kao i svim građanima/kama u BiH i Romima/kinjama je zagarantovano pravo na zdravstvenu zaštitu te uslov za ostvarivanje ovih prava jeste ispunjavanje uvjeta koji su propisani entitetskim zakonima o zdravstvenom osiguranju. Ovim istraživanjem obuhvatili smo i pitanje o posjedovanju zdravstvenog osiguranja. Više od 70% Romkinja obuhvaćeni ovim istraživanjem ima zdravstveno osiguranje, dok 24% Romkinje nemaju. Međutim ovaj postotak od 70% većim djelom odnosi se na područje Republike Srpske odnosno Prnjavora i Bijeljini gdje je veći obuhvat Roma/kinja zdravstvenim osiguranjem u skladu sa sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju Republike Srpske nego što je slučaj sa ostalim općinama i gradovima koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem akoji su locirani u Federaciji BiH.

Na osnovu iskustava romskih organizacija civilnog društva postoji problem gdje veliki broj Roma/kinja koji ne ispunjavaju odgovarajuće zakonske uvjete zapravo ne poznaje svoja prava i način kako ih ostvariti. S tim u vezi kroz aktivnosti prije svega Udruženja žena Romkinja „Bolja budućnost“ Grada Tuzla u 2016 godini više od preko 30 osoba je ostvarilo pravo na zdravstveno osiguranje te su provedeni brojni preventivni programi koji imaju za cilj očuvanje reproduktivnog zdravlja Romkinja i prevencije karcinogenih oboljenja prvenstveno raka grlića maternice i raka dojke. Također i ženske romske organizacije koje djeluju u općinama/gradovima gdje je ovo istraživanje provedeno provode slične programe kako bi što veći broj Roma/kinja bio obuhvaćen zdravstvenom zaštitom.

Prema dostupnim informacijama od strane Ministarstva zdravlja F BiH koje su predstavljene u Specijalnom izvještaju o položaju Roma rečeno je da veliki broj romske populacije ne posjeduje validne dokumente da bi ostvarili svoja prava. Međutim ovim istraživanjem ali i istraživanjem koje je početkom 2017 godine radilo Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“ na uzorku od 2000 Roma/kinja je dobijen podatak da 99% Roma/kinja imaju validne dokumente ali da 22,8% nema zdravstveno osiguranje.

Stoga iz ovog istraživanja ali i spomenutog proizilazi preporuka za buduće analize položaja romske populacije da se istraži i ustanovi stvarni broj zdravstveno neosiguranih lica i da se ustanovi stvarni uzorci neostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu.

Također ovim istraživanjem smo htjeli ispitati i na koji način ispitanice ostvaruju prihode. Ispitanice su imale ponuđene odgovore koji glase: nezaposlena, zaposlena, primilac socijalni pomoći i drugo

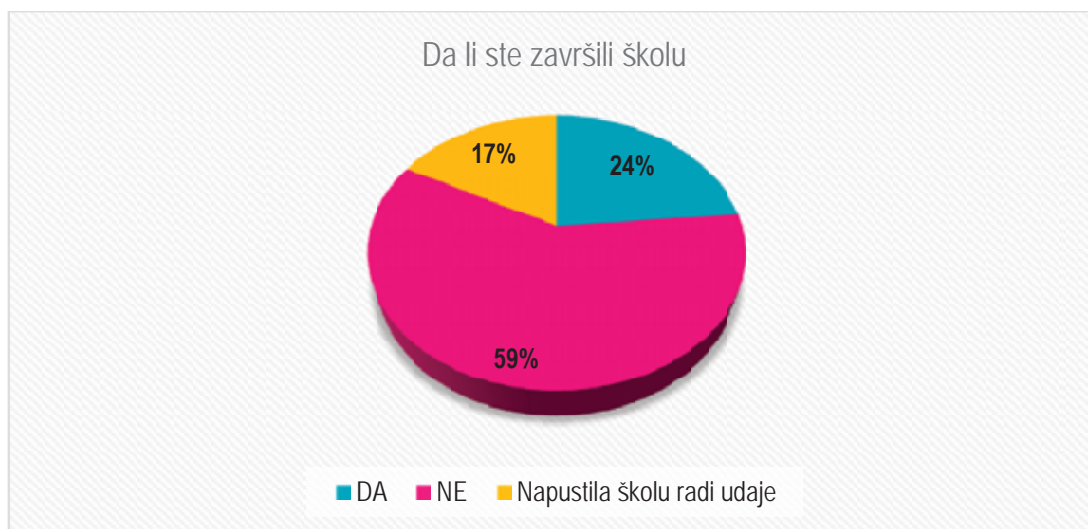

48% Romkinja obuhvaćenih ovim istraživanjem je nezaposleno dok samo 6% je zaposleno. Dodatnim pitanjima od strane anketarki ovih 6% Romkinja radi na pijaci u preprodaji odjeće ili obuće i radi se isključivo o radu "na crno". Pod "drugo" davale su sljedeće odgovore: dječiji doplatak, sakupljanje sekundarnih sirovina te su dva odgovora data da je riječ o porodičnoj penziji.

Kod obrazovanja iz grafikona ispod je vidljivo da je svega 24% ispitanica završilo školu većim djelom samo osnovno obrazovanje dok je 5% ipitanica završilo srednju školu. 17% ispitanica je napustilo školu radi udaje I to pretežno u 7 ili 8 razredu osnovne škole.

Podatak da 59% ispitanica nije bilo uključeno u sistem obrazovanja nas ponovo vraća i na uzroke velikog broja nezaposlenih među romskom populacijom. Jer sa ovako malim stepenom obrazovanja teško je biti konkurentan na tržištu rada i naći bilo kakvo zaposlenje.

Generalno možemo zaključiti da na polju obrazovanja romske populacije jesu vidljivi određeni pomaci ali da je to daleko od implementacije Akcionog plana za obrazovne potrebe Rome u BiH⁹. Stoga iz ovog istraživanja ali i brojnih drugih proizilazi potreba da se povećaju naponi i planiraju aktivnosti za zadržavanje romske djece posebno djevojčica u sistemu obrazovanja.

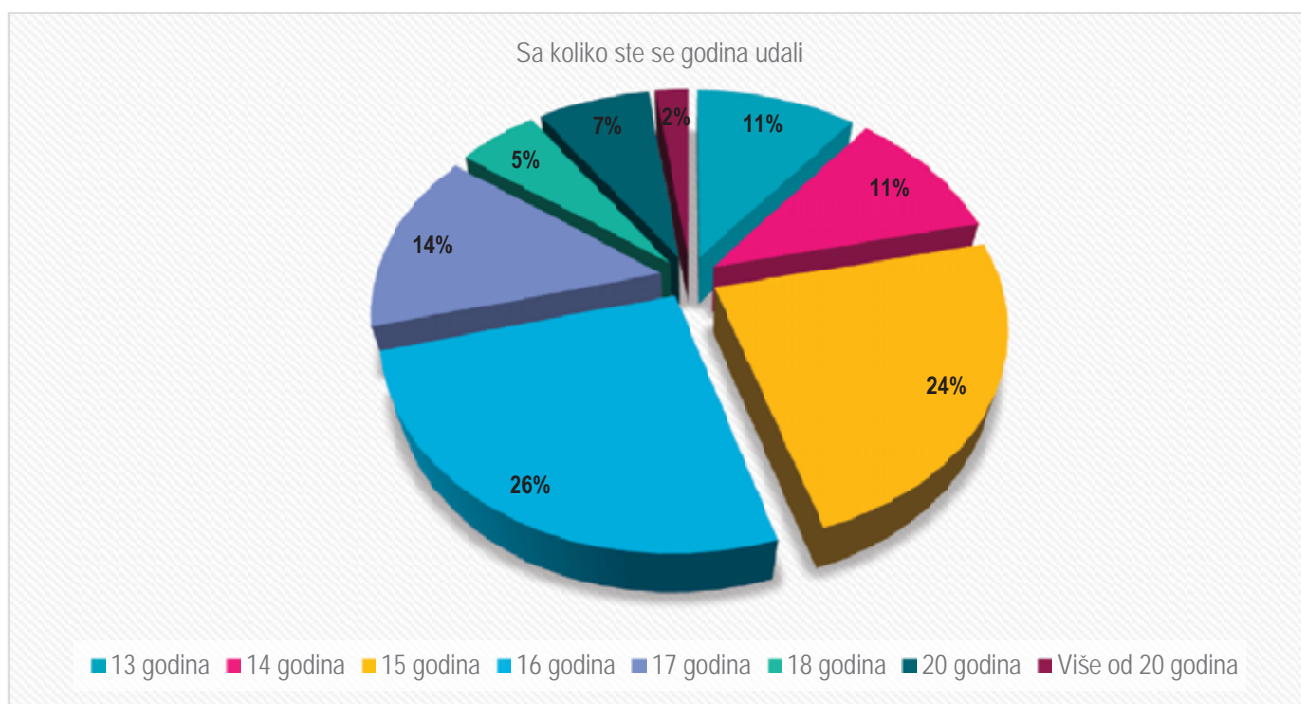
9. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Revidirani%20Akcionni%20oplan%20Bosne%20i%20Hercegovine%20o%20obrazovnim%20potrebama%20Roma.pdf

Stupanje u ranu bračnu zajednicu

Drugi dio upitnika sadržavao je pitanja kojima su prikupljene informacije o tome koliko Romkinje stupaju u maloljetničku bračnu zajednicu i koji je tip ovih bračnih zajednica odnosno da li su vanbračne ili je obavljeno zakonsko vjenčanje kod matičara.

Istraživanje je pokazalo poprilično izjednačen broj bračnih i vanbračnih zajednica (33%) ali ipak postoji veći broj bračnih zajednica (37%) odnosno brakova sklopljenih u matičnoj službi, dalje radi utvrđivanja bračnog stanja od ponuđenih odgovora imamo 12% udovica, 11% slobodnih ispitanica (nisu ni u kojoj vezi) te svega 7% ispitanica je razvedeno.

Nadalje u upitniku je postavljeno pitanje sa koliko godina je ispitanica stupila u bračnu ili vanbračnu zajednicu te koliko godina je imao njen partner/suprug. Njihovi odgovori su vidljivi iz narednih grafikona.

Iz grafikona je vidljivo da je najveći broj onih ispitanica koje su u brak stupile sa 16 godina (ukupno 26%) i potom sljede one ispitanice koje su to učinile sa 15 godina starosti (24%).

Iz narednog grafikona je vidljivo koliko godina je imao partner/suprug prilikom stupanja u bračnu ili vanbračnu zajednicu.

Istraživanje je pokazalo da postoji jasna razlika između žena i muškaraca i godina sa kojima stupaju u bračnu ili vanbračnu zajednicu. Naime za muškarce ta dobna granica je pomjerena na punoljetnost gdje je 41% muškaraca starosti između 20-25 godina sklopilo brak sa maloljetnom osobom odnosno da je u trenutku stupanja u bračnu zajednicu njihova partnerica ili supruga imala 15 ili 16 godina. Dalje se radi o muškarcima koji su u vrijeme sklapanja braka imali 18 godina.

Dobna granica koja uključuje da je osoba imala preko 30 godina u vrijeme sklapanja braka vidljiva je u 9% slučajeva kod muškaraca dok kod žena nema ove dobne granice.

Dalje je u upitniku postavljeno pitanje da li su ipitanice same donijele odluku da stupe u bračnu zajednicu. 86% je samostalno donjelo odluku da se udaju, 1% je ovu odluku donijelo zajedno sa roditeljima dok u 13% slučajeva ovu odluku je donio neko drugi najčešće roditelji odnosno otac i rodbina.

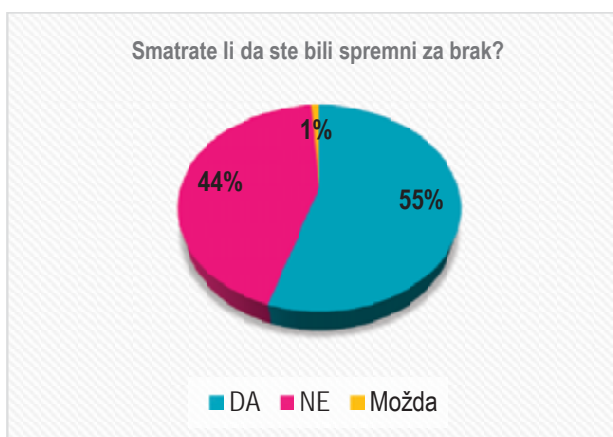
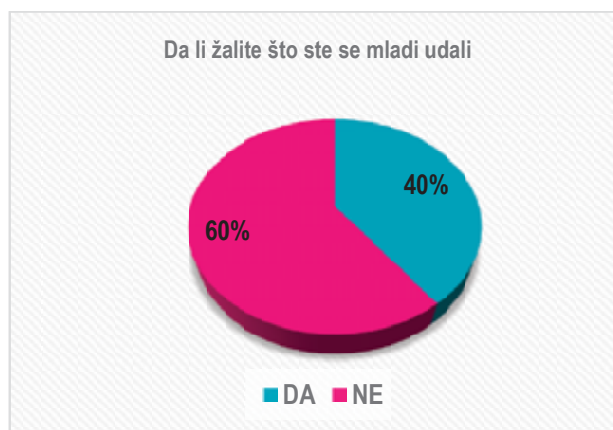
Upitnikom smo htjeli dobiti i informacije o „prodaji“ mlade odnosno da li su roditelji za nevjestu dobijali novac. Anketarke su navele da je bilo različitih odgovora i komentara na ovo pitanje. Obično se ova praksa davanja novca za nevjestu opisuje kao poklon od strane mladoženjinih roditelja , a nikako kao „prodaja“ mlade. Iznosi novca su varirali po lokacijama gdje je istraživanje provedeno, tako da u 11 % slučajeva kada su roditelji primili novac od tazbine kao poklon iznosi su u bili u prosjeku od 500 do 3.000 KM. Međutim važno je naglastiti da u 89% slučajeva prema navodima ispitanica novac kao sredstvo „kupovine“ ili poklona za mladu nije bio u opticaju.

U narednom djelu smo smo dobiti informacije da li ispitanice imaju djecu i sa koliko godina su rodili prvo dijete. Tabela ispod pokazuje njihove odgovore.

14-16 godina	17-20 godina	20 i više
13	44	38

Prema ovom istraživanju prosječan broj godina kada su ispitanice rodile prvo dijete je između 17 i 20 godina.

U narednom djelu upitnika ispitanicama su postavljena pitanja iz kojih se htjelo saznati da li žale što su se mlade udale i da li smatraju da li su bile spremne za brak. Sljedeći grafikoni pokazuju odgovore na ova pitanja.

Iz gore prikazanih grafikona 60% ispitanica su izjavile da ne žale što su se mlade udale dok 40% da ipak žale. Međutim na pitanje da li bile spremne za brak odgovori su prilično izjednačeni sa blagom prednosti onih gdje ispitanice smatraju da su bile spremne za brak odnosno 55%, dok 44% ispitanica je izjavilo da ne misle da su bile spremne za brak u godinama kada su stupile u bračnu ili vanbračnu zajednicu.

U adolescentnom periodu najčešće postoji veliki nesklad između biološke sposobnosti i mogućnosti njezinog ostvarenja i zrele želje i izbora za zasnivanjem bračne zajednice i roditeljstva. Mladi koji stupaju u bračne i vanbračne zajednice prije punoljetstva najčešće su socijalno i emocionalno nezreli, ekonomski zavisni, bez završenog školovanja i kvalifikacija za samostalno privređivanje, a porodice u kojima su odrastali najčešće nisu uspjele uspostaviti i održati ravnotežu između održavanja kontrole i davanja slobode stav je brojnih naučnih konstatacija i istraživanja što

potvrđuje i ovo naše s obzirom da se radi o osobama koje su u bračnu ili vanbračnu zajednicu stupile u pubertetu ili adolescentnom periodu.

Stavovi Romkinja o maloljetničkim brakovima

Kada smo razgovarali sa ipitanicama o maljoteničkim brakovima uz nastojanja da se izađe iz okvira upitnika htjeli smo čuti njihove stavove o ranom stupanju u bračnu zajednicu neovisno od toga da li su se one rano udale ili ne.

Naredni grafikom pokazuje odgovore ispitanica na pitanje da li podržavaju rano stupanje u bračnu zajednicu.

86% ispitanica je istaklo da ne podržavaju rano stupanje u bračnu zajednicu neovisno o tome da li se radi o pripadnicama romske ili bilo koje druge populacije. Veoma mali broj, njih ukupno 14% je istaklo da podržavaju rano stupanje u bračnu zajednicu, a kao razloge navode sljedeće;

- “Ako se ne uda mlada neće je niko”
- “Bolje je da se mlada uda jer je zdravija i lakše će roditi djecu”
- “Bolje je se udati mlada nego trpiti roditelje koji su nasilni”
- “Lakše je biti sa onim kojeg voliš i u kojeg si zaljubljena”
- “Nije mi išlo u školi i morala sam se udati”

Pitanje zašto se značajan broj mladih u našem društvu opredeljuje za bračnu ili vanbračnu zajednicu prije punoljetstva je složeno i povezano je sa mnogim rizičnim faktorima, a neki od njih su navedeni i u izjavama ipitanica kroz ovo istraživanje:

- konfliktna porodična sredina; -neodgovorno roditeljstvo, posebno sa djecom teške naravi ili sa poremećajima u ponašanju;
- nedostatak veza roditelj-dijete i nedostatak pozitivnog modela za identifikaciju; -neprikladno, povučeno ili agresivno ponašanje među vršnjacima;
- neuspjeh u školovanju;

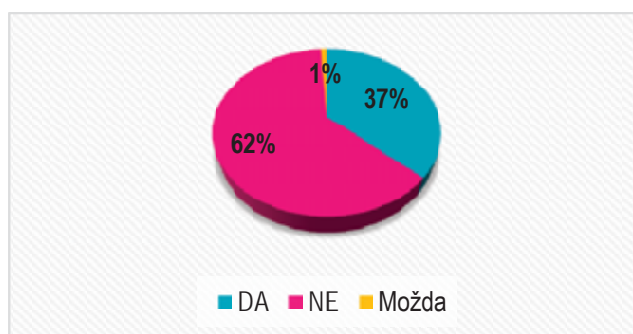
Više od 70% ispitanica je izjavilo da je period od 20-26 godina starosti pravo vrijeme za stupanja u bračnu zajednicu jer smatraju da se u tom životnom periodu dolazi do određenog nivoa zrelosti, imaju mogućnost da završi školi, potraži zaposlenje.

Iz svega navedenog može se izvesti sljedeći generalni zaključak da aktuelne i brze društvene promjene značajno otežavaju adolescentne procese na ličnom i porodičnom planu i ukazuju na potrebu za značajnijim uključivanjem institucija društva i nevladinog sektora u provođenju preventivnih programa i promocije zdravog života počevši od osnovnoškolskog uzrasta (od šestog ili semog razreda), kao i programa namijenjenih pomoći i podršci roditeljima adolescenata.

Iako 67% ipitanica smatra da je potrebno samostalno donjeti odluku o stupanju u bračnu zajednicu nije zanemariv procenat od 33% gdje ispitanice smatraju da ovakvu odluku treba da donesu roditelji ili da odluče zajedno sa roditeljima. Značaj podrške roditeljima adolescenata pokazuje i gore prikazani grafikon u kojem ispitanice daju značajnu ulogu roditeljima u odlučivanju u njihovom život što je i razumljivo jer roditelji i porodično okruženje imaju važnu ulogu u socijalizaciji djece.

Kada govorimo o pojavnim oblicima maljeteničkih brakova u romskim zajednicama ne može se sa sigurnošću utvrditi koliko je takvih slučajeva. Stav većine javnosti koristeći isključivo podatke dobijene iz medija ali i na osnovu ličnih mišljenja pojedinaca/ki se smatra da je dječiji brak isključivo tradicija Roma/kinja. S tim u vezi smo ispitanicama postavile jasno pitanje koje glasi: "Smatrate li da je rano stupanje u bračnu zajednicu tradicija Roma/kinja?" gdje smo dobili odgovore koji su prikazani u narednom grafikonu.

62% ispitanica smatra da dječiji brak nije tradicija Roma/kinja, dok njih 37% smatra da jeste. Ovi odgovori su varirali od lokacije provođenja istraživanja tako npr. u Visokom djelom ispitanice smatraju da je to tradicija ali tradicija koja je na prostore Visokog donesena od strane Roma/kinja koji su ovo područje naselili nakon rata. Važno je naglasiti da među ovim odgovorima preovladavaju odgovori osoba čija starosna granica iznosi 50 i više godina i gdje u objašnjenima ispitanica navode da je to tradicija koja je stara i koja se kao i sve godinama mjenja.

Što se tiče informacija koje preovladavaju u medijima da maloljetnički brakovi vrlo često znaju biti i ugovoreni je tematika koju je potrebno dodatno ispitati jer ova pojava je postojana u mnogim zemljama u razvoju i nije isključivo vezana za romsku populaciju ali se svakako ne može negirati njeno postojanje i u BiH.

Postavljeno je pitanje ispitanicama da li nevjesta kojima su roditelji ili rodbina sugerisali stupanje u bračnu zajednicu u periodu adolescentnosti može odbiti udaju 75% ispitanica je odgovorilo da može i da za to neće snositi nikakve posljedice, preostali procenat od 25% smatra da ne može odbiti jer je to znak nepoštivanja roditelja, sramote jer poslje je neće htijeti niko. Međutim postoje mišljenja da ukoliko odbije biti će kažnjena na neki način bilo fizički bilo da će je se roditelji odreći.

Lična iskustva

Kada smo razgovarali o ličnim iskustvima ispitanica koje su stupile u bračnu ili vanbračnu zajednicu mlade, njihova iskustva nam daju uvid i u višeslojne probleme sa kojima se svakodnevno suočavaju.

Prema ličnom iskustvu jedne od ipitanica, koje se ne razlikuje od iskustava ostalih, do toga dolazi zato što porodice žele da se brakovi sklapaju unutar romske zajednice. One imaju veoma snažnu povezanost sa svojom zajednicom, tako da žele da zadrže ove kulturne veze. Porodice misle da znaju šta je najbolje za njihovu djecu.

Nemam problem sa tradicijom ugovorenih brakova na koje osoba ima puno pravo da pristane ili da odbije rekla je jedna od ispitanica. Osoba mora da bude starija od 16 godina i da psihički bude sposobna da donese takav izbor. Ono sa čime se ne slažem jeste kada se ne traži pristanak osobe koja se vjenčava, da očigledno postoji prisila. Nije dovoljno da nešto bude kulturno prihvaćeno da bi zaista bilo i prihvatljivo.

Počinioci se kriju iza tradicije, a stručnjaci i institucije vlasti prema stavovima pojedinih ispitanica ali i ženskih romskih aktivistica ne smiju da „nagaze“ na kulturu, jer se plaše da će ih nazvati rasistima, tako da se drže podalje od nje poistovjećuju ga sa običajnim pravom.

Ovo se desilo i meni, ja sam jedna od sedam sestara i prisustvovala sam kada se to dešavalo i mojim sestrama. U suštini, od najmanjih nogu te uslovljavaju i podižu da živiš načinom života kojim nećeš osramotiti svoju porodicu. Jedna stvar koja nam je svima unaprijed jasna je da će tvoj brak biti ugovoren za tebe i da će ga tvoji roditelji predstaviti kao: „to je ono što mi radimo, to je dio naše tradicije, dio naše kulture, ali sve se mjenja i sada nije ista situacija kada sam se ja udavala prije 32 godine, ja sam se napatila ali moje kćeri to neće proživjeti već će završiti školu i biti samostalne“.

Zaključci

Kada govorimo o pojavnim oblicima maloljetničkih brakova u romskim zajednicama ne može se sa sigurnošću utvrditi koliko je takvih slučajeva. Stav većine javnosti koristeći isključivo podatke dobijene iz medija ali i na osnovu ličnih mišljenja pojedinaca/ki se smatra da je dječiji brak isključivo tradicija Roma/kinja.

Međutim u BiH ne postoji jasno istraživanje koje bi obuhvatilo sve romske zajednice u BiH niti se raspolaže podacima koji bi potvrdili ovu činjenicu i koji bi ukazali na to koliko su dječiji brakovi postojani generalno kod svih naroda koji žive u BiH a samim tim i u romskoj populaciji.

Dalje možemo zaključiti da na polju obrazovanja romske populacije jesu vidljivi određeni pomaci ali da je to daleko od implementacije Akcionog plana za obrazovne potrebe Rome u BiH. Stoga iz ovog istraživanja ali i brojnih drugih proizilazi potreba da se povećaju napor i planiraju aktivnosti za zadržavanje romske djece posebno djevojčica u sistemu obrazovanja.

Aktuelne i brze društvene promjene značajno otežavaju adolescentne procese na ličnom i porodičnom planu i ukazuju na potrebu za značajnijim uključivanjem institucija društva i nevladinog sektora u provođenju preventivnih programa i promocije zdravog života počevši od osnovnoškolskog uzrasta (od šestog ili semog razreda), kao i programa namijenjenih pomoći i podršci roditeljima adolescenata.

Iz rezultata dobijenih iz ovog istraživanja smo potvrdili da je romska populacija sa akcentom na žene posebno ranjiva kada se radi o stereotipima i predrasudama koji ranu udaju vezuju samo i isključivo kao romsku tradiciju. Međutim maloljetnička udaja je problem i velikog broja razvijenih zemalja poput Njemačke. Naprimjer Njemačko pravosuđe je konfrontirano sa stotinama slučajeva maloljetničkih brakova.

Prema navodima Organizacije za pomoć djeci UNICEF-a, djevojčice su te koje rano stupaju u brak ili žele stupiti u brak, dok je to kod dječaka rjeđe što je pokazano i ovim istraživanjem. Često ekonomski razlozi igraju značajnu ulogu.

Posebice brojni maloljetnički brakovi se trenutno sklapaju u Libanu, Jordanu i Turskoj. S obzirom na to da tamo vlada ekonomska potreba brojni roditelji pokušavaju osigurati svoje djevojčice. Prema stavovima opet nagasimo ne romske zajednice tako su kćeri zaštićene, a i porodična čast jer seksualna nevinost ima veliku vrijednost u patrijahalnim društvima.

Preporuke

Kroz analizu ovog istraživanja smo dobili podatke da se većina Romkinja u nekom trenutku svog života susrela sa ograničenom mogućnošću u uživanju svojih osnovnih ljudskih prava ali u pojedinim slučajevima ne adekvatne reakcije institucija vlasti u polju maloljetničkih brakova.

Također tu su konstantne predrasude i stereotipi da je maloljetnički brak isključivo tradicija Roma/kinja i u da je usko povezan sa romskom zajednicom i iz svega navedenog, a sa ciljem stvaranja jasnih promjena unutar i van romske zajednice postoji potreba da se i dalje radi na:

- učenje djece o njihovom zdravlju mora biti dio obrazovnog sistema i to od najranijeg uzrasta djeteta, prilagođeno njihovom uzrastu i njihovim potrebama,
- razvijati postojeće obrazovne programe i vršnjačke edukacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju,
- obezbijediti da se u svim situacijama kada postoje saznanja da dijete živi u vanbračnoj zajednici, preduzmu sve potrebne mjere radi zaštite djeteta i o tome odmah obavijesti nadležni centar za socijalni rad, a škola u tome ima posebnu obavezu i odgovornost,
- provođenje programa namijenjenih pomoći i podršci roditeljima adolescenata,
- aktivnija promocija romske kulture i tradicije,
- promovisanje pozitivnih primjera Roma/kinja koji su integrisani u društvo sa ciljem smanjenja predrasuda i stereotipa prema romskoj populaciji,
- romske zajednice i predstavnici/e organa vlasti trebaju zajedno da učestvuju u oblikovanju politika i inicijativa koja se tiču romske populacije

